

ŠKOLA A STYL

Redakce časopisu Střední škola pořádá anketu mezi literáty na téma „co střední škola dala jejich stylistickému rozvoji“. Nevím, vyjde-li z ankety takto vymezené více než osobní vzpomínka na dobré i špatné typy gymnaziálních kantorů. Odpovídáme-li v novinách, je to proto, že se dnes střední škola hodně podceňuje a že je zkrátka skoro zvykem nadávat na „gym“ jako na instituci středověkou a hrozně málo užitečnou. Prošel jsem trojím gymnáziem a mám tedy dosti vzpomínek dobrých a ještě více špatných; přesto jsem přesvědčen, že jsem pokud se týče vyjadřovací schopnosti dlužen střední škole velmi mnoho, a snad více, než sám vím.

Střední škola může dát a dává mnoho pro styl, ale naprosto ne nejvíce tím, co v hodinách češtiny povídá o metafoře a synekdoše, o lícni a příměru a tak dále; nýbrž spíše tím, že nutí žáka, aby teď přetlumočil kvetoucí přirovnání z Homéra a nyní zase temnou periodu Sallustovu, teď aby formuloval holou fyzikální poučku a hned zase souvisle vypravoval nějaký úsek dějin, nyní aby prováděl ve značkách matematický důkaz a pak zase aby syntakticky analyzoval parádně rozvinutou klasickou větu. Nejlepší vliv střední školy na slohovou kulturu vidím právě v její univerzálnosti, v její mnohostrannosti, která se – kupodivu – nyní zrovna oklešťuje. Bůh ví, neutvořil bych už ani jediný aorist; ale jsem přesvědčen, že jsem se nelopotil s Démosthenem nadarmo. Vyhýbám se s hrůzou nejjednoduššímu sčítání; ale podnes lituji, že jsem nebyl ani trochu zasvěcen do tajemství integrálů a diferenciálů. Neboť není myslím účelem střední školy, aby absolvent podržel slovíčka a vzorce, jimž se učil, nýbrž myšlenkové metody, na kterých to vše visí. Umět, to je dočasné; ale rozumět, to je trvalé obohacení ducha. Bývali učitelé, kteří žádali, aby žák prostě uměl, co mu bylo uloženo; pozhěnní buďtež ti, kteří žádali, aby tomu také rozuměl: aby si osvojił metodickou stránku gramatického a historického a matematického a přírodovědného myšlení. Tady se střední škola zastavuje; ta scholasticky hračkářská logika pro septimány a uboze formulovaná psychologie pro oktávány – nevím ovšem, jaké cvičebnice jsou dnes – se nemohou považovat ani za předsíní filosofického myšlení.

Odpusťte, nyní se mi poněkud rozšiřuje pojem „stylu“. Nechci jím rozumět jen verbální pohotovost a vkusnost ve vyjadřování, nýbrž formální dokonalost myšlení všude, a obzvláště v praktickém životě. Dobře rozumět slovu i faktu i myšlence; mít návyk přesnosti a jasné určitosti i v tom, jak vnímáme a zařadujeme fakta, i v tom, jak je sdělujeme; nic nepřijímat ani nedávat polovičatě, chaoticky, nestráveně a matně; to je „styl“ v daleko důležitějším smyslu, než je onen krasocitně estetický. Střední škola není proto, aby vychovávala umělce, nýbrž lidi. Střední škola má být skutečně „gymnaseion“, totiž cvičiště; má spíše vychovávat než učit. Nikdo v životě nepotřebuje plusquamperfekta od „deiknymi“; ale mít v některé kapse svého mozku notný kus filologické metody, to je věc tak užitečná jako umět si ořezat tužku. Mít v hlavě určitou schopnost historického myšlení je dokonce, myslím, užitečnější než umět dejme tomu hrát tenis nebo dovést štěpovat růže. Nepodceňujte nauky ve jménu praxe; naopak, v široké mnohostrannosti praktického života mají obecné naukové metody daleko více užití než ta ona speciální praktická znalost – pokud má pro vás cenu, dobře nebo aspoň přibližně dobře rozumět všemu lidskému.

A v tomto smyslu bylo velmi důležité pro můj „styl“, jako pro styl každého, kdo nepohrdl šmahem svým vlastním osmiletým trápením ve škamnech, že jsem se musel učit gramatickým pravidlům a čistým, složitým, logicky podivuhodným starým jazykům, že jsem se musel učit dějinám a fyzice a krystalografii a geometrii, zoologii a matematice, že jsem se musel vyjadřovat v přesných větách, definicích, popisech, vzorcích a číslech a že tu a tam se našel učitel, který mne přinutil tomu také rozumět, jako byl jemný filolog Steinmann nebo krásný přírodopisec Oldřich Kramář. A je to snad kruté, ale přál bych i nynějším žákům pro jejich duševní styl, pro formální dokonalost jejich příští mozkové činnosti v kterémkoliv okruhu práce a života, aby se museli mnoho učit: ale nikoliv mrtvým slovům a vzorcům, nýbrž živým, krásným a užitečným cvikům duševní všestrannosti.

Lidové noviny 17. 11.

Zdroj – internet. Opraveno podle textu in Karel Čapek, Na břehu dnů, ČS 1966.

Tamtéž je datování článku LN, 18. 11. 1922 (nikoli 17. 11.)

Myšlenka o DIP zvýrazněna KO (pro její rychlé nalezení, ale důležité jsou zde všechny myšlenky).

Tento text by měl dokonale znát každý, kdo chce mluvit o školství, zasahovat do něj nebo je jakkoli reformovat.

Karel Otruba